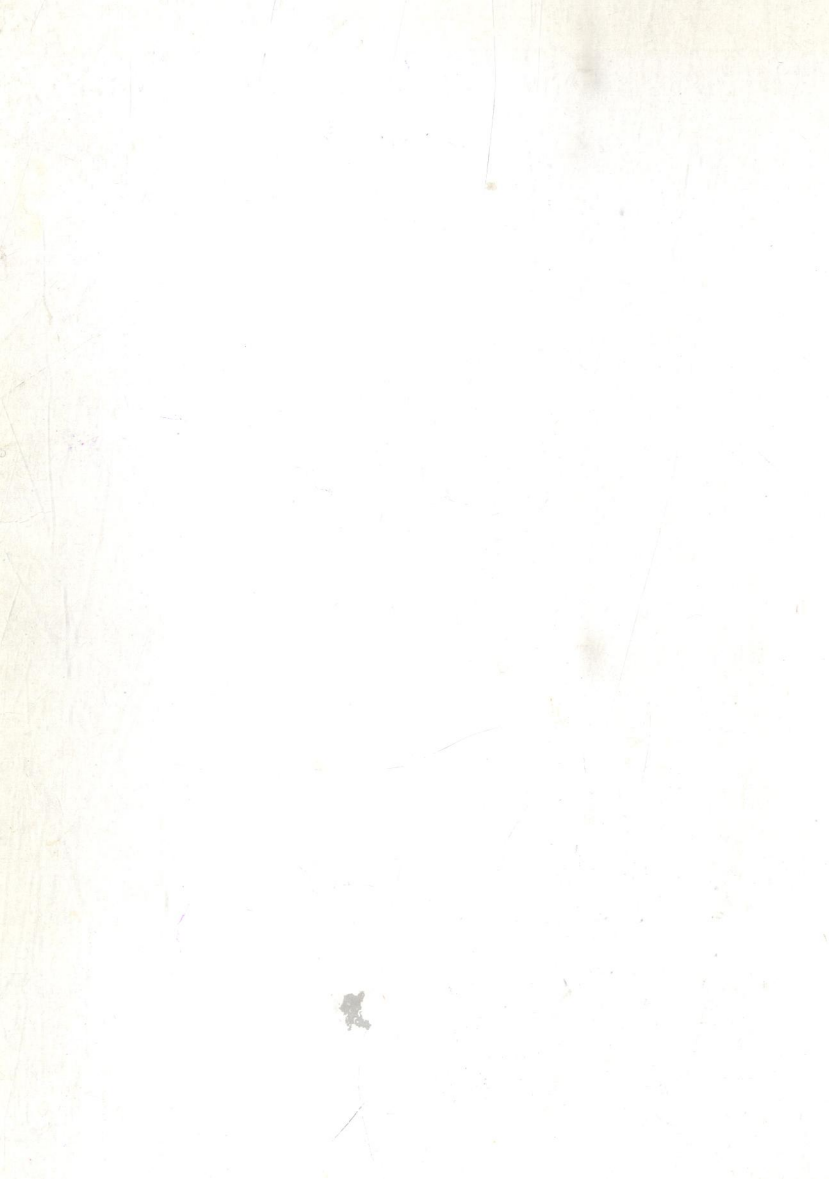

САМОСВІТА

Відділ суспільно-історичних наук.

ч. 9.

ІСТОРІЯ Галичини

в рр. 1918—19.

НАРИС ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

1917—20 р.

ІІІ. ЧАСТИНА.

(З ІЛЮСТРАЦІЯМИ).

НАПИСАВ
О. СЛОБОДИЧ.

АРС'ЛВІВ.

КУПУЙТЕ НОВОСТИ!

Проф. О. К. МИЦЮКА:

1. Селянство і економіка большевизму — ціна 2 зол.
2. Фашизм — ціна 2 зол.
3. Евразійство — ціна 2 зол.

Др. Матвій СТАХІВ,

Про охорону виборів перед надужиттям урядників — ціна 0.30 зол.

Іван ГЕРАСИМОВИЧ,

Як боротися з алькоголем і коршмами? — ціна 1.25 зол.

Згадані книжки можна набути в видав. кооперативі „Громада“, Львів, Гродзиських 2/II.

Гроші слати і поштовими значками.

06 10 7.3
ВИДАВНИЦТВО „САМООСВІТА“

Відділ суспільно-історичних наук

ч. 9.

9545
ІСТОРІЯ ГАЛИЧИНИ

в рр. 1918—19.

НАРИС ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917—1920 р.

III. ЧАСТИНА.

(З ОБРАЗКАМИ)

НАПИСАВ
О. СЛОБОДИЧ.

446/9-1940 5/5509
ЯВОРІВ — 1930.

Накладом укр. вид. спіл. „ГРОМАДА“ у Львові, кооп. з обм. пор.

13(К)К331/6
+ Т 3(2УК331)6-314

ЩО Є В КНИЖЦІ?

	стор.
На погасаючій пожарищі світової війни	3
Від „політики“ верхів до чину низів	8
Переворот у Львові	16
Перші початки організування влади	19
Боротьба за Львів	23
Облога Львова	26
Дві сесії Української Національної Ради	33
Пролом фронту, протинаступ і перехід за Збруч	40
Контрольні питання	45

На погасаючій пожарищі світової війни.

Відколи світ світом, не було такої страшної війни, яка зачалася 15 літ тому назад. Молоде покоління, що тепер підростає, а тої війни не бачило, не може мати навіть далекої уяви, що за страшні часи тоді переживала Європа. А найбільше притім страдав здається таки наш український народ, бо на його землі не було в той час ні хвилики спокою і ще до днесь є непозасипувані окопи, що їх військо покопало на наших полях; ще до днесь не відбудовано чимало сіл, попалених в час війни і тисячі калік-інвалідів нагадують нам усім про ті грізні часи. Але цікаво власне, що в тій війні розлетівся російський царат, найбільший кат українського народу, і розпалася також Австрія, що держала великий шмат української землі — Галичину з Буковиною.

Про те, як український народ під Австрією зірвався до власного життя, розкаже вам ця книжка.

Але перше треба зрозуміти, як прийшло до тої страшної світової заверухи. Ось послухайте, які це були причини:

Розвиток капіталістичної господарки найбільших світових держав, як Англії, Франції, Німеччини, Росії, Австрії, пер до воєнного вибуху. Підприємства цих держав виробляли забагато товарів і не могли їх у себе дома розпродати. Тому вони потребували нових ринків для збуту цих товарів за границею, в інших державах і в заморських кольоніях. З другої сторони фабрики кожної держави, де був

великий промисл, потребували сирівців — як нафти, вугля, заліза, міді і т. д. Звідси між промисловими і банковими капіталістами різних держав ішло суперництво за ті ринки. Ця суперечка не могла інакше скінчитися, як війною, бо тільки силою можна було противника знищити, увільнитися від його конкуренції та здобути сирівці для себе.

Крім того у всіх тих великих державах влада удержувала великі постійні армії. Генерали й офіцери могли тільки на війні використати своє ремесло, здобути славу, вплив на владу і навіть диктатуру над цілою державою. Тому ті фахові військові круги також перли до війни, бо вони вже так вчилися, що всякий політичний і господарський спір треба рішати тільки шаблею. Капіталісти в кожній державі цькували генералів до війни та підбехтували в них зарозумілість. Воєнний промисл (виробництво гармат, крісів, муніції і т. д.) з свого боку пер до війни, щоби мати збут на свій товар.

Вкінці оливи до вогню доливало ще те, що між ріжними державами були ще спори політично-національного характеру: Росія хотіла забрати від Австрії Галичину й Буковину, щоби позбутися вогнища української культури, що тут під боком Росії розвивалася і підкопувала урядову русифікацію на Великій Україні; Сербія мала ненависть до Австрії за забрання Босні, де жили Серби; Франція хотіла відобрати від Німеччини Альзацію то Льотарингію, котрі забрала Німеччина у війні 1871 р. і т. д.

Отже такі ріжнородні причини перли до війни: 1) суперечности капіталістичного господарства; 2) військові генеральські круги; 3) політично-національні суперечки між державами.

Всі держави підготовлялися до війни заздалегідь. Удержували величезні армії, на котрі йшли

великі суми податків. Запроваджувано все нові зброєння. Одна держава шукала собі в другій державі спільника. Так повставали союзи-спілки держав. Одна така велика спілка держав була створена з Франції, Англії і Росії. Та спілка називалася по французьки антанта (то є спілка). Друга група держав творила союз з Австрії, Німеччини і Італії. Ця спілка держав називалася центральним союзом (бо це осередок Європи). До антанти і до центрального союзу приставали менші держави.

Дня 1. серпня 1914 всі ті суперечности довели до вибуху світової війни. Це була дійсно світова війна, бо в ній брали участь майже всі держави. З одної сторони стояв центральний союз (Німеччина і Австрія), до котрого пізніше прилучилася Туреччина й Болгарія. Натомість Італія зрадила своїх союзників. З другої сторони стояла антанта (Англія, Росія, Франція), до котрої прилучилися потім майже всі інші держави світа. З початкової зачіпки між Австрією та Сербією розгорівся відтак світовий пожар.

Світова війна застала український нарід майже неприготованим. У Галичині були вправді народні маси вже в більшості національно освідомлені та політично освічені, але організація була слаба. З окрема не було загальної свідомости про безпосередню потребу праці для української державности. Про самостійну соборну Україну говорилося, але тільки при святочних нагодах як про якусь далеку мрію. Політичний провід усіх партій перед самою війною робив політику тільки в львівським соймі і у віденським парламентах, а в краю народних мас не підготовляв до великих подій. Вправді радикальніша частина інтелігенції та селянства критикувала ту політику. Політичне життя Українців у Галичині опанувала тоді укр. національно-демократична пар-

тія, яка мала велику більшість послів, майже всю інтелігенцію за собою і майже всі часописи. Ця партія звязувала всю свою політику з австрійським цісарським родом та австрійською державою. Її політична діяльність зводилася до соймової та парламентарної боротьби, при чім головну надію покладано на поміч віденського правительства. Орієнтацію на власну силу народу, на революцію — відкидано. Вплив цієї великої партії відбивався також на діяльності всіх інших партій.

Гурти радикальнішої частини інтелігенції та селянства, зокрема молоді, виступали проти такої політики та підготовляли народню масу до великих грядучих подій. Однак більшість народньої маси була неприготована. (Про це читайте книжку „Самоосвіти“ ч. 3. під наголовком „Великий зрив“ на стор. 11 і 17—19).

З вибухом війни утворено у Львові Головну Українську Раду, до якої вислали своїх представників усі галицькі українські партії. Ця Рада видала маніфест до народу, в котрім закликала народні маси до боротьби по боці Австрії та Німеччини проти Росії за визволення України. Як це визволення малося робити і як воно мало виглядати, про це маніфест не говорив нічого. Головна Українська Рада вистаралася в австрійським уряді дозвіл на творення українського легіону під назвою „Українські Січові Стрільці“ (УСС). Вони мали бути окремою частиною австрійської армії. Українських Січових Стрільців створено з тих передвоєнних „Січових Стрільців“, що повстали під впливом „Січей“.

Перша команда Укр. Січ. Стрільців не розуміла зовсім свого завдання, щоби навіть у цих відносинах створити тверду підставу українського війська. Сама команда уважала стрільців за певного роду австрійське військо. З другої сторони, певні

урядові австрійські круги під впливом польської шляхти не хотіли допустити до створення більшої військової сили з Укр. Січ. Стрільців. Через те У. С. С. мали силу тільки одного полку.

Рівночасно створено в Австрії з придніпрянських Українців організацію під назвою „Союз Визволення України“. Цей Союз таксамо станув по стороні Австрії, але більшого впливу на Вел. Україні не мав.

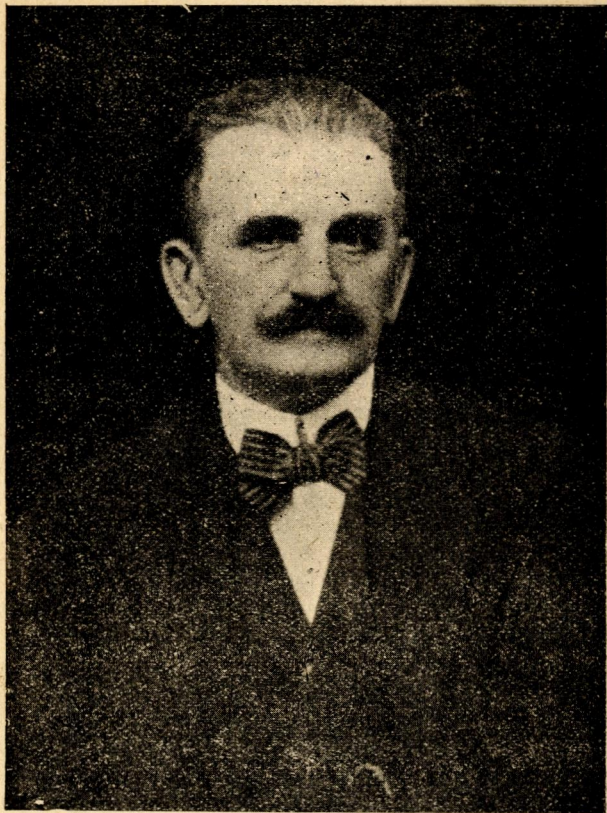
Так отже всі свідомі й несвідомі українські сили під Австрією з вибухом війни станули по стороні Австрії. Всі українські сили під Росією працювали знову підчас війни в користь Росії. Не було ще організацій, котра незалежно від державних границь едналаби Українців до одної спільної мети — вільної соборної української народньої держави.

Тимчасом довго триваюча світова війна почала революціонізувати народні маси. В 1917. році вибухла революція в Росії. Повалено царський престол, а на його руїнах почала будуватися Українська Народня Республіка. (Це докладно описано у книжці „Великий Зрив“, видання „Самоосвіти“ ч. 3). Наслідком того, що по другім боці границі повсталла вільна українська республіка, почала в широких народніх масах тратити всякий змисл політична орієнтація (напря́м), прихильна для Австрії. Почала собі здобувати міцний ґрунт думка про потребу обєднання в соборній вільній Україні. Але політичний „провід“ дальше вірив у щасливу звізду австрійської держави, вірив в її непорушну силу та дальше не мав іншої програми для Українців у Галичині, як „автономія“ в рамках Австрії. Політичні провідники не бачили і не відчували того, що під впливом революції на сході Європи вже ва-

литься штучний зліпок народів в Австрії та паде цісарська сила в Німеччині.

Від „політики“ верхів до чину низів.

За Росією друга тюрма народів, Австрія, пішла спішним кроком до революції. Так виявилось, що найскорше розлітаються держави, зліплені з різних народів і такі, в яких державний лад опирається лише насильством на жмінці людей проти мільонів поневолених. Коли проти Австрії та Німеччини вступила у війну ще й Америка, ставало щораз більше очевидним, що німецько-австрійські армії такого напору не витримають тим більше, що в краю і на фронті не доставало харчів. Галицька Українська Парляментарна Репрезентація всеодно не зміняла ще своєї орієнтації. Не змінила її ще й тоді, коли у вересні 1918 р. почався військовий розгром Австрії та її союзників. Перший заломився болгарський фронт уже при кінці вересня, опісля турецький. Австрія, передбачуючи сумний кінець війни, тою ж дня 14. вересня заявила готовість заключити мир на основі славнозвісних умов президента Злучених Держав Півн. Америки Вільсона. Між тими умовами найважливішими для Українців були точки 10. і 13. В 10. точці була поставлена вимога, щоби народам Австро-Угорщини дано змогу автономного розвитку. В 13. точці була вимога, щоби на мировій конференції створену польську державу з тих земель, які є без сумніву заселені польським населенням. Ця остання умова була для Українців тому важна, що Австрія завжди намагалася прихиливати на свій бік Поляків, віддаючи Українців у Галичині під їх управу. І тепер, коли вже Австрія розпадалася, австрійський президент міністрів у своїй заяві про потребу перебудови Австрії на підставі

Др. ЕВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ,
президент Української Національної Ради.

національної самоуправи закликав Поляків, щоби вони добровільно згодилися на союз з Австро-Угорщиною. За це, очевидно, Польща малаби отри-

мати цілу Галичину, хоть австрійський уряд постійно обіцявав Українській Парляментарній Репрезентації, що переведе поділ Галичини на два окремі краї, цебто український і польський.

На таку програму уже мертвецької Австрії відповів др. Евген Петрушевич, як голова Української Парляментарної Репрезентації, заявою дня 4. жовтня 1918 р. В тій заяві зажадав він тільки поділу Галичини на українську й польську частину, бо інакше „український нарід в Австрії мусівби втратити останню надію на ліпшу будучність у тій державі“. Щойно тоді, колиб Австрія не захотіла цього виконати, тоді українські політики погрожували, що зажадають для українського народу „найсвятішого його права на зєдинення всіх українських земель у самостійну українську державу“. На цю неповажну погрозу, мовляв, — давайте по доброму менше, а то силою візьмем більше — не звернули у Відні більшої уваги хочби тому, що на Австрію сипалися тоді о много тяжчі удари, а не пусті слова.

Українські парляментарні політики остали Австрії вірними аж до гробової дошки. Дня 9. жовтня Українська Парляментарна Репрезентація повторила щєраз заяву д-ра Петрушевича та заповіла лише, що Укр. Парл. Репрезентація скличе українські національні збори з усіх українських земель в Австро-Угорщині, котрі рішатимуть як українська конституанта. Що й така заява не заключала в собі нічого грізного й революційного, свідчить ось що: Коли цісар Карло запросив на 12. жовтня до себе провідників парляментарних клубів різних народів, тоді чеські провідники заявили, що домагаються утворення зовсім незалежної чесько-словацької держави; польські заявили, що відходять до зєдиненої польської держави; а українські сказали, що їх горячим

бажанням є, щоби зі Східної Галичини, північної Буковини й північно-західної Угорщини утворити самостійну українську державу, але в рамках Австрії, яка відповідно до попередніх вимог Україн. Парл. Репрезентації повинна стати союзом народів. Покірного і в церкві бють — каже народня мудрість. Так було й тоді. Цісар навіть у так скрутній для себе хвилі не хотів дати своєї згоди на поділ Галичини, хоч українські послы заявляли, що та українська поділена Галичина мала лишитися при Австрії. Проти цієї трусливої „політики“ галицьких верхів бунтувалася молодь і всі здорові, поступові та соціялістичні сили в українських масах.

Вже дня 3. грудня 1917 р. студентська молодь у Відні на загальних зборах товариства „Січ“ ухвалила заяву, що одинокую владою для всіх Українців є Українська Центральна Рада — парламент державної України у Києві. Цю заяву австрійська цензура у Львові сконфіскувала, а прокураторія виточила судове слідство за державну зраду проти всіх учасників зборів.

Коли більшість послів і провідників тодішніх політичних груп боялася зариватися з Австрією, то свідомі народні маси солідаризувалися з ухвалами великого студентського віча у Львові з дня 13. жовтня 1918 р., в котрих виразно зазначувалося, що найгорячішим бажанням українського народу під Австрією є зединитися з українським народом на Великій Україні в одній незалежній, соборній державі. Також прості вояки Українці, які були з австрійською армією на російському фронті або опісля на Україні, втікали тоді з армії, а вступали до Січових Стрільців або на службу в українських установах на Вел. Україні. Але під напором прилюдної думки свідоміших мас і з другої сторони через зміну міжнародної політики (як умови мира президента

Вільзона). мусів також український політичний провід поволі міняти свою політику. Та зміна політики наступала так поволі, що події випереджували її та заскакували провідників. Дня 18. жовтня відбувся у Львові зїзд цілої Української Парляментарної Репрезентації, послів краєвих соймів з Буковини та Галичини і по трьох делегатів від усіх українських партій. Той зїзд назвав себе Українською Національною Радою та проголосив утворення української держави з усіх українських земель під Австро-Угорщиною. Українська Національна Рада заявила себе найвищим представником тої нової української держави та видала таку відозву до народу:

„Стоячи на становищі самовизначення народів, Українська Національна Рада як конституанта постановляє:

I. Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині, зокрема Східна Галичина з граничною лінією Сяну, з влученням Лемківщини, північно-західна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно-східної Угорщини — творить одноцільну українську територію.

II. Ця національна українська територія уконституується оцим як українська держава. Постановляється зробити підготовні заходи, щоби це рішення перевести в життя.

III. Взивається всі національні меншости на українській області, — при цім Жидів признається за окрему національність, — щоби уконституувалися і негайно вислали своїх представників до Української Національної Ради в кількості, відповідаючій їх числові населення.

IV. Українська Національна Рада виготовить конституцію для створеної цим способом держави

на основах загального, рівного, тайного і безпосереднього права голосування з пропорціональним заступництвом і правом національно-культурної автономії та з правом заступництва при правительстві для національних меншостей

V. Українська Національна Рада жадає, щоби організована оце в державу українська територія мала безумовно своїх заступників на мировій конференції.

VI. Теперішньому австро-угорському міністрові заграничних справ бар. Буріянові відмовляється права переговорювати іменем цієї української території“.

Ця ухвала УНРади про проголошення держави вказувала, що до революційної будови української держави забралися люди, котрі зовсім революції не хотіли робити, а оглядалися постійно на цесаря і австрійське правительство. Вони дальше лишень „бавилися у політику“, коли в тім часі треба було ставати до відповідального діла. Ніякі деклярації, ніякі хочби як грізні слова збудувати української держави не могли. У членів того першого парламенту „галицької української держави“ не було навіть однозгідної думки про те, чи та держава має бути зовсім незалежна від Австрії. Навпаки — більшість провідників цього парламенту воліла зовсім нічого не ухвалювати в тій „небезпечній“ справі.

А небезпек і ризика було по їх думці за багато. Вони боялися, що Австрія ще готова жити. Вони боялися і тої української держави, що там творилася над Дніпром, бож там ішло все будівництво держави революційним способом, ішла основна революційна зміна соціального ладу (закон про забір панських земель без викупу для працюючих селян) і т. д. Революції галицький політик не бачив і боявся...*)

*) Коли отже люди, котрі не привикли йти своїми власними ногами й силами, побачили, що їх дотеперішній пан смер-

Українська Парляментарна Репрезентація думала з початку скликати на день 19. жовтня мужів довіря з повітів Галичини, Буковини й Закарпатської України і той спільний зїзд проголосити українською конституантою.*) Зїзд Укр. Парляментарної Репрезентації мав бути лише підготовкою до конституанти. Але заходила „небезпека“, що мужі довіря з краю переголосують Укр. Парл. Репрезентацію у справі зєднання з Вел. Україною. Тому проголошено зїзд послів з дня 18. жовтня конституантою, а мужам довіря з краю рішено лишень подати до відома ухвали Укр. Н. Ради. Таким способом уже з самого початку сипано пісок в очі масам, яких самі події пхали до визвольного чину.

Треба при цьому завважити, що мужами довіря були в більшості націонал-демократи. Коли вже і їх рішення боялися тодішні народні провідники, то справжньої думки мас вони боялися ще більше. А ця думка була: Земля і Воля!

Тому, коли на день 19. жовтня зібрався у Львові зїзд мужів довіря з повітів і членів Укр. Парл. Репрезентації, то др. Петрушевич проголосив, що Українська Національна Рада вже створена, а цей зїзд є лише дорадчою анкетною. Тій анкеті подано ухвалу Укр. Національної Ради і жадано без дискусії прийняти ту ухвалу.

тально побитий — стали самі безраді. Стали глядати нового пана, антанту, ну й боялися ще старого, бо ануж, лихо не спить, подужає.

Це є наслідки того, коли люди привикають орієнтуватися на чужу силу, замість будувати тільки на власних силах. Проте, що в українських політиків цього часу покутувала душа поневоленого раба, який звик слухати чужого уряду, свідчить хочби те, що аж у 9 днів після заняття Львова створено перший уряд держави. Отже 9 днів уже була держава, дев'ять днів уже йшли бої о державу, а та держава ще не мала уряду.

*) Конституанта = установчі збори, перший сойм, що надає конституцію.

Того самого дня відбулися збори прихильників зєдинення з Вел. Україною, на яких зібралось велике число мужів довіря з краю та представники різних партій. На тих зборах ухвалено закладати „Комітети зєдинення українських земель“ і рішено вислати депутацію від усіх партій до українського уряду в Києві з заявою про волю зєдинення.

Таким способом зачав уже тоді назрівати поділ на прихильників негайного зєдинення з Великою Україною і на прихильників оберігання „державної окремішности західно-українських земель“.

Всежтаки рішення Української Національної Ради й бажання прихильників проголошення негайного зєдинення мусіли остати невиконаними, бо не було їх кому переводити в діло.

Всю силу й владу у Львові й на місцях всеодно мали в більшости в Галичині Поляки, на Закарпатській Україні Мадяри, на Буковині Німці й Румуни, а лише в малій скількості Українці. Треба було не тільки мати за собою саме право на самоозначення — але треба було творити організацію, яка зуміла би те право втримати.

Тимчасом маніфестом з 16. жовтня 1918 р. цісар Карло візвав „свої“ народи, щоби вони творили окремі свої державні організми, по думці умов Вільзона і сподівався, що тим способом уратує Австрію. Австрійське правительство нараджувалося у справі перебудови Австрії.

Дня 31. жовтня воно вирішило навіть піти на зустріч українським домаганням, щоби владу в Східній Галичині цісарський намісник (губернатор) передав у руки Українців у порозумінні з Українською Національною Радою. Але це вже було пізно.

Про правильне переведення яких небудь ухвал цісарського правительства в Галичині і в Австрії у тім часі не могло бути й мови. Це був вже час,

в якому обов'язують лише закони революції, в якому приходить до значіння воля мас і рішучість ділання. Коли нею кермує політичний розум, набутий у попередньому організаційному досвіді, тоді та воля буде трівку, незрушиму будівлю.

Українські народні маси, не оглядаючись на боязку австрофільську політику своєї парламентарної репрезентації, зачали силою перебирати владу у свої руки як у Львові так і по повітах.

Переворот у Львові.

Війна кінчилася, пожар догоряв. Австрійська армія розліталася. Німецька армія була розбита. Болгарія і Туреччина піддалися. Таким чином антанта вийшла побідником з війни та примусила своїх противників просити о мир, а сама силою почала диктувати умови. На підставі заяви американського президента Вільсона мир мав наступити згідно з правом самоозначення народів, то є, що кожний нарід мав право сам означити, чи він хоче творити свою власну державу, чи належати до чужої. Отож утворена у Львові 18. жовтня 1918 р. Українська Нац. Рада проголосила була згідно з тою засадою українську державу, а себе оголосила державним українським соймом.

Але поривати з Австрією той сойм не збирався. Навпаки. Осідок Української Національної Ради перенесено за кілька днів зі Львова до Відня, де перебували українські послы на засіданні австрійського парламенту, а у Львові оставлено лише делегацію УНРади під проводом д-ра Костя Левицького. Послы у Відні мали завдання вимогти на австрійському правительстві рішення у справі поділу Галичини і передачі влади в українські руки. В краю мала перебрати владу в свої руки делега-

ція Укр. Нац. Ради. Тимчасом більшість усіх урядників у Східній Галичині були Поляки; старостами були майже виключно Поляки й вони очевидно скорше готові були послухати приказів Польської Ліквідаційної Комісії, яка створилася 28. жовтня в Кракові і мала перевести перехід цілої Галичини від Австрії до Польщі. Також австрійський намісник у Галичині і деякі генерали австрійських військ виявляли свою більшу прихильність передати владу в польські руки.

Тому становище на українських землях в Австрії при кінці жовтня було доволі складне. Законодатна влада була в руках Українців: це була Українська Національна Рада. Але виконуюча влада була в руках чужих: військо, уряди й староства були в руках Поляків і Німців, які зовсім не виявляли охоти слухати української законодавчої влади. Треба було сили, щоби примусити їх або слухати або залишити уряди. Членам Української Національної Ради не треба тоді було сидіти у Відні і чекати на рішення конуючого австрійського цісарського правительства, але треба було поспішно творити свої виконуючі влади в краю і свою армію, бо в краю вирішувалася доля українського народу.

І справді в останніх днях жовтня на поручення У. Н. Ради громадські делегати кожного повіту зачали вибирати повітових комісарів У. Н. Ради. Рівночасно по повітових містах зачали творитися військові комітети, які підпорядковувалися під команду Українського Військового Комітету. Він повстав у Львові ще перед утворенням Української Національної Ради зі старшин Українських Січових Стрільців і українських старшин австрійської армії під проводом **Дмитра Вітовського**. Таким чином справа зачала переходити від паперових ухвал до діл. Тимчасом польське правительство у Варшаві

призначило на день 1. листопада обняття влади в Галичині. В тім дні мала прибути до Львова делегація Польської Ліквідаційної Комісії і мала зажадати в імені польської держави передачі влади від австрійських урядників.

ДМИТРО ВІТОВСЬКИЙ,
полковник УГА і перший
міністер військових справ.
Погиб, впадши з літака,
яким перевозив важні ак-
ти з заграниці до Кам'ян-
ця на Поділлі.

З цього приводу гурток членів Укр. Нац. Ради головно під напором команданта Українського Військового Комітету полк. Дмитра Вітовського рішив на нараді 31. жовтня не чекати більше на рішення австрійського правительства, але приступити вже в ночі на 1. листопада до переняття влади.

Цісарський намісник гр. Гуйн і командант міста генерал Пфеффер спокійно спали, коли українські військові відділи явилися над раном в їх помешканнях, щоби їх арештувати. Не сподівалися нічого також мешканці міста Львова. Коли пробу-

дилися ранком, на ратуші повівав уже символ української влади — жовто-блакитний прапор. Такі самі прапори повівали й на інших урядових будинках. Ще в ночі українські військові відділи заняли Народний Дім на головну квартиру для своєї команди. Опісля розоружили всі чужі військові частини, обсадили всі касарні і всі державні урядові будинки.

Рано 1. листопада появилася на мурах міста

відозва до мешканців міста, щоби заховали спокій та ще появилися повідомлення про те, що утворилася Українська Держава на українських землях колишньої Австрії. Повідомлялося, що найвищою владою у тій державі є Українська Національна Рада, якої цивільні і військові уряди забезпечують усім мешканцям спокій, життя і майно під умовою послуху. Рівночасно появилася також відозва до українського народу, в якій звіщалося йому, що він став від цієї хвили державним народом, якого доля залежить виключно від його власної волі. Далше візвано українські організації, щоби аж до дальших заряджень української влади перейняли всі державні, краєві і повітові уряди та виконували владу іменем Української Національної Ради.

Перші початки організування влади.

В наслідок цього в цілому краю відібрано в перших днях листопада виконуючу владу від австрійських урядовців та роззброєно жандармерію. Владу передано в руки надзвичайних урядовців, комісарів Української Національної Ради, яких з початку вибирали делегати громад повіту, зглядно Повітові У. Н. Ради. Згодом назначування начальників повітової адміністрації (комісарів — старостів) застеріг собі Державний Секретаріят Внутрішних Справ.

Українське правительство утворено доволі пізно, бо аж 9. листопада і названо його Радою Державних Секретарів Західньої Української Народньої Республіки (ЗУНР) або коротко Державним Секретаріатом. Демократичну назву державного секретаря замість міністра, прийнято тому, щоби тим зазначити повну залежність зверхників найвищих центральних урядів від народу і його законодавчої,

найвищої установи — Української Національної Ради. Крім цього брано під увагу й те, що перше революційне міністерство Великої України носило також подібно назву Генерального Секретаріату Центральної Ради в Києві. Рада Державних Секретарів Західньої Української Народньої Республіки складалася з голови й 14 фахових Державних Секретарів, яких число зменшено пізніше до 10. Утворення першого правительства доручила УНРаа др-ові Костеві Левицькому. Вже сам склад першого українського правительства не можна було назвати щасливим. Це були в більшості люди, які ворожо ставилися до всякої думки про справжнє народоправство та до основних суспільних і політичних змін. На чолі секретаріату освіти став найбільший реакціонер Олександр Барвінський. На чолі секретаріату торгівлі і промислу Ярослав Литвинович; сьогодні він є польським патріотом та стоїть на чолі польського свинського синдикату. На чолі секретаріату заграничних справ др. Василь Панейко, звісний зі своїх назадняцьких поглядів, який попірав у „Діл.“ зненавидженого на Вел. Україні гетьмана Скоропадського; а головню на своїй совісти має перехід Української Галицької Армії до Денікіна. Взагалі цей Державний Секретаріат був відбиткою УНРади, в якій рішала подавляюча більшість старих націонал-демократів, що ворожо ставилися до всякої основної земельної реформи і до злиття з Вел. Україною, якої соціялістичне правительство кидало переполох на більшість націонал-демократів. В його складі був одначе й Дмитро Вітовський, творець української армії, соціяліст і член радикальної партії. Був в уряді ще один соціяліст-радикал др. Іван Макух, який опісля виявився дуже добрим фахівцем на становищі секретаря внутрішніх справ. Він запровадив лад в адміністрації, безпощадно нищив

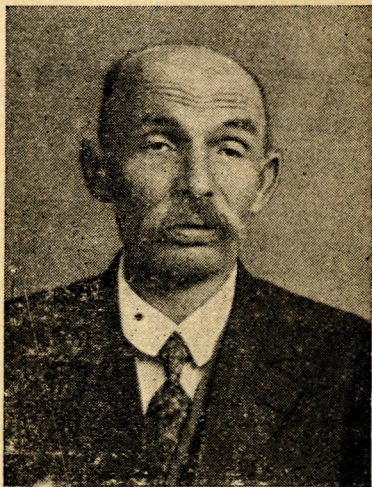
хабарників і злодіїв громадського добра та приказав рішучо виганяти дезертирів з сіл. (А їх було немало!)

Незабаром У. Н.

Рада вже в грудні змінила правитель-ство, а в січні насту-пає друга зміна цілого правительства. Але всеодно правитель-ство тримають у ве-ликій більшості у своїх руках члени на-ціонал - демократич-ної, чи як вона тоді переіменувалася, тру-дової партії.

Державний Се-кретаріят відповідав за своє урядування перед цілою У. Н. Радою, яка мала пра-во його звільнити з урядування, або й поставити перед суд.

Таким отже способом У. Н. Рада була найвищим чинником, який рішав в ЗУНР. Головою У. Н. Ради був др. Євген Петрушевич. Усежтаки У. Н. Рада не була повним виразником тодішнього революційного часу, хочби з тої причини, що всі парляментарні й соймові послы були вибрані на підставі перестарілої і несправедливої виборчої ординації. Законодатне тіло держави в революцій-нім часі вимагало припливу свіжих сил, бо старі політики не привикли працювати в революційній добі. Щоби сяк-так залагодити цю обставину, рі-шено доповнити склад У. Н. Ради виборними пред-

Др. ІВАН МАКУХ,
державний секретар внутрішніх
справ.

ставниками з повітів. Одначе це не змінило справи, бо в більшості повітів виборів зовсім не було. Делегатів у дійсности вибирав тільки малий гурт повітових провідників.

Першим законом, який ухвалила У. Н. Рада, був „тимчасовий основний закон про державну самостійність укр. земель бувшої австро-угорської держави“ з дня 13. листопада 1918. р. Закон постановляв, що держава, яку У. Н. Рада проголосила дня 19. жовтня самостійною, має мати республіканський лад*) і має називатися Західно-Українською Народньою Республікою. Західно-Українська Народня Республіка мала обнимати на підставі того закону українські частини бувших австрійських коронних країв Галичини, Буковини та українські землі з бувшими мадярськими столицями: Спишом, Шарішом, Земплином, Ужом, Берегом, Угочою і Марієрошом. Крім цього конституційного (основного) закону УНРада ухвалила ще закон про тимчасову управу краєм та про організацію судівництва.

За мало уваги присвятила У. Н. Рада організації військової сили, яка в тім часі мусіла стати начальним завданням. І державні секретарі і здебільша члени У. Н. Ради трималися Львова або повітових центрів. А тоді час вимагав йти в масу і пропагувати потребу оборони держави. Тимчасом армію творено в більшості старим способом „поклику“. Той спосіб не мав доброго успіху в революційнім часі. Підчас революції, тай ще по довгій війні, могла загірті масу тільки гаряча пламенна агітація передовсім живим словом і приміром. Той спосіб творення війська і скріплення його дисципліни та боєздатности використали московські большевики і в скорім часі поставили сильну армію.

*) На Великій Україні приготувлялося у тім часі повстання проти гетьманської влади.

Мусіла для того ділати національна й соціяльна пропаганда. Але цього не робилося і тому було багато таких сіл, що й половини не вислали до війська тих, що були обов'язані. Були й такі старшини, що ховалися безпечно в запіллі, з заду.

Дуже слабо стояла справа з державним скарбом. Податки до державної каси не впливали. А тут треба було грошей на удержання урядників, а передовсім на удержання війська і на закуп муніції, одягів, ліків і т. д. Зпочатку правительство позичало просто в приватних людей, у купців і т. д. Але цього було мало на державні потреби. Через брак допливу податків одним джерелом державних приходів була продаж соли та дрогобицької нафти. Тимчасом у Дрогобичі засів повітовий комісар Семен Вітик (тодішній соціал-демократ, тепер комуніст) і він завів свою особливу господарку. Нафти на державні потреби не хотів давати, а тимчасом її розкрадали різні чорні дуки, що крутилися коло нього. Тому армія була неодіта, без доброї зброї, без муніції. Треба було також коштів на відбудову знищеного війною краю. Пізніше спомогала Галичину грішми Директорія, але це вже було запізно.

А тут боротьба о існування самої держави розгорталася щораз більше.

Боротьба за Львів.

Перший день української влади у Львові минув спокійно. Але вже на другий день в околиці головного двірця польська військова організація зачала гуртувати повстанців проти української влади. Легко прийшлося їй це зробити, бо вона також була приготована займатися Львів і в тій цілі назначила вже своїм командантом сотника Мончинського.

Тому, що українського війська було тоді у Львові взагалі мало, то при прихильності польського міського населення польські повстанчі відділи заняли всю майже полудневу й західну частину міста та створили боеву лінію, яка йшла майже серединою міста. Українці опанували середмістя, східну частину й Високий Замок з залізничним дворцем на Підзамчу. Українського війська було тому мало, що українські військові частини Австрія тримала дуже далеко від Галичини. Коли розгорілася боротьба о Львів, українські вояки щойно зачали перебиватися з великими труднощами з далеких фронтів і кадр до рідного краю. Це не було так легко, бо в тім часі повсталала велика мандрівка народів. Ріжнородні полки старалися то силою і гуртом, то прихатцем і поодинок, переїхати до дому. З Галичини і через Галичину перепливали сотні тисяч полонених з Австрії і Німеччини до колишньої Росії, а з Росії вертали німецькі й австрійські військові та й полонені до Австрії, Польщі, Німеччини, Мадярщини, Югославії. Вони загатили всі шляхи, всі транспорти, всі вагони. Галицький вояк рвався до краю. Мусів одначе чекати, аж чужі уряди доставлять йому потягів.

Тимчасом у Львові зростала польська сила, а українська зростала дуже повільно і то зростала в більшості з невишколених військово молодих людей.

Українська команда чекала на Українських Січових Стрільців, яких австрійська команда тримала здалека від Галичини якийсь час у безділлі на Вел. Україні, а потім перекинула на Буковину.

Була ще одна причина, ізза якої українська залога у Львові не могла скоро чекати помічі з краю. В цілій Галичині уряди, жандармські постерунки й військо були під командою чужих у-

рядників. Щоби відобрати в них владу, треба було в повітових містах мати також військо.

Польські політичні і військові провідники сподівалися, що незабаром наспіє на поміч польському повстанню у Львові військова сила з Польщі, тим більше, що на жадний інший фронт Польща не потребувала посилати тоді війська. Її підпирали Франція, Англія і взагалі всі побідні держави антанти. У розгромленій Німеччині вибухла революція і тому вона не була небезпечна для Польщі, — большевики могли вдарити на Польщу щойно після заняття України й після розгрому військ російських генералів, яких підпирала також антанта.

В кожній скрутній для польської оружно́ї сили хвилі навязували Поляки з українським правительством переговори, прохали о коротко-речинцеві перемиря, або в їх інтересі навязували такі переговори з українською військовою командою антантські місії. Вже 1. листопада прийшла до Української Національної Ради польська депутація, яка хотіла прийти до якогось порозуміння, щоби мовляв, виминути пролив крови, заки спір між обома народами вирішить антанта. Такі переговори провадилися майже щодня аж до 17. листопада, в котрім то дні заключено перемиря на три дні. Обі сторони старалися переговорами зискати на часі: українська команда сподівалася, що до того часу наспіють до Львова свіжі українські сили і звільнять на заслужений відпочинок ті частини, які вже від 1. листопада боролися і вмівали без відпочинку; польська команда сподівалася також, що після перемиря прийде власне поміч з Польщі.

Український політичний провід збаламутився тими переговорами. Політики сліпо вірили, що Українцям всеодно дістанеться воля і справедливість, бо й Вільзон і ціла антанта проголосили, що кожний

народ матиме право будувати на своїй землі по своїй волі незалежну державу.

Члени У. Н. Ради не кидалися до організації краю у напрямі закріплення влади і військової сили на місцях, самі не прикладали в більшості руки до організування військової помочі для Львова, але заходили в довгі балачки з польськими і антантськими місіями та обманювали себе надією, що справді може антанта обстане за Україною. Думали, що в той спосіб збережеться Львів і Сх. Галичину під українською владою та що польські військові відділи залишать добровільно Львів.

Коли врешті такі показалося, що згода була неможлива, тоді вже було запізно.

Скінчилося перемир'я; зачалися бої. Українська військова команда відразу впізнала, що до Львова вже наспіла поміч з Польщі. Щоби польські війська не окружили українських відділів у Львові, українська команда рішила залишити Львів.

В ночі з 21. на 22. листопада українське військо й українське правительство залишили Львів. Українські частини станули під Львовом, дожидаючи прибуття більших сил з краю, а правительство подалося у Тернопіль. Для всіх стало ясно, що боротьба за Львів і за владу в Сх. Галичині буде тяжка й буде тривати довше.

Облога Львова.

Після упадку Львова на чолі Галицької Армії станув генерал Омелянович-Павленко Старший, запрошений делегацією У. Н. Ради в часі, коли вона виїхала на Велику Україну просити о військову поміч для Галичини. На поміч Галичині прибули тоді малі відділи з Вел. України, але зараз у перших боях виявилося, що на них не можна покла-

стися у боротьбі і їх силою розоружено та відіслано домів, бо вони підняли бунт. Це були люди, які добровільно зголосилися іти на війну, але не були національно свідомі на стільки, щоби видержати на позиції далше від своїх рідних сторін. З наддніпрянських частин тільки частина отамана Долуда тримала сильно в своїх руках фронт на північним львівським відтинку.

Незабаром напали на визволену зпід гетьманської влади Велику Україну большевики й стало ясно, що Галичина не може від Великої України сподіватися ніякої помочі, — навпаки — вона мусить ще туди посилати своє військо. Большевики смирно сиділи, коли на Україні шаліла буржуазна гетьманська влада вкупі з німецькою армією і російськими поміщиками. Аж тоді, коли українські селянські маси на чолі з Директорією скинули гетьманську владу, викинули німецьку армію і настановили свою українську народну владу, большевики рушили війною проти України.

Таким способом мала Галичина опинилася сама у боротьбі з великою Польщею.

У часі, коли ген. Павленко обняв начальну команду Галицькою Армією, начислює він її боевий склад на 15.000 багнетів і 40 армат. Польський підполковник Сопотніцкі у своїх споминах про той час перебільшує число Галицької Армії на 25—30 тисяч багнетів і 40 армат.

Армія була гола, боса, без зорганізованого доповнення, доривочно зібрана. Штаби поодиноких груп повставали самочинно, провадили акцію на власну руку, не мали відповідного звязку з собою. Усе те треба було наладрати. Треба було в першу чергу зорганізувати державну владу, яка в свою чергу мусілаб подбати про всі потреби армії в полі і в заплі. Ген. Павленко зі своїм начальником

штабу полк. Мишківським кинулись з початку на організацію військового запілля: полкових кадрів, магазинів, шпиталів, аптичних складів. Без цього ніяка поважніша акція на фронті не могла повестися.

Українсько-польський фронт устійнився після заняття Поляками Перемишля дня 12. листопада і Львова дня 22. листопада в той спосіб, що довкруги Львова українські частини стали облогою, а дальший фронт ішов від Сокаля через Раву Руську на Яворів і туди до Ярослава від півночі, а від полудня ішов від Львова через Судову Вишню у напрямі Рудок, Хирова і Ліска. Таким чином до Львова доходила тільки вузенька польська стратегічна шийка, яку легко можна було відрізати. Її боронила залізниця, на котрій польська армія мала сильні панцирні поїзди. Український фронт зі зростаючою організацією військового запілля держався і військова команда мала надію відібрати в Поляків Львів та виперти польську армію за Перемишль та Ярослав.

Рівночасно українські політичні чинники старалися навязати звязки з Мировою Конференцією в Парижі, яка означувала післявоєнні межі новоповставших і давніших держав. Завданням українських дипломатів було в першу чергу вимогти, щоби Східна Галичина сама мала право рішати про свою долю.

Одначе Польща мала кращі звязки з антантою, хочби з тої причини, що частина польських політиків вже в 1917. р. зачала працювати на боці антанти й представляти майбутню сильну Польщу як однуку запоруку для Франції і Англії проти Німеччини і большевиків. Коли з початку світової війни Поляки творили легіони при центральних державах, то при кінці зачали їх творити у Франції

і Італії проти Німеччини. Таким способом повстав польський корпус Галлера у Франції.

Польські політики мали легкий доступ до політиків держав антанти, тим більше, що Франція бажала створити сильну Польщу проти Німеччини. Українців представляли польські політики здебільша як большевиків, яких з огляду на безпеченство Європи належало б поскромити: одних прилучити до Польщі — других підпорядкувати царському генералові Денікінові.

Польські військові чинники розуміли добре, що з успіхом організації української армії Львів мусівби впасти і тому намагалися переговорами про перемир'я відсунути той небезпечний час аж до тої хвили, коли армія Галлера з Франції поверне до Польщі.

В січні 1919. р. приїхала до Львова антантська комісія на чолі з французьким генералом Бертелемі, якого жінка була Полькою. Коли українська армія готовилася до рішучого наступу на Львів, коли зібрано з великим зусиллям усі сили, щоби перервати залізницю Перемишль—Львів біля Судової Вишні, щоби тим способом відтяти 25.000 польську залозу від Польщі, тоді дня 18. лютого заступники Франції, Англії, Америки й Італії звернулися до ген. Павленка з вимогою негайного завішення зброї. Тому, що на цілім фронті вже йшли бої, а сам ген. Павленко не міг рішати в політичних справах, бої пішли далше.

Положення для польської армії ставало грізне. Тоді 20. лютого Начальна Команда дістала від антанської комісії домагання, щоби їй уможливлено переїзд зі Львова до Ходорова вже тепер тільки для переговорів у справі завішення зброї, інакше відмову вважатиметься ворожим кроком супроти

антанти. Очевидно, комісія мусіла знати про юдейський страх українських політиків перед повагою антанти.

Сам факт можливості переговорів — як це пише у своїх споминах ген. Павленко — дуже шкідливо відбився на замірах Начальної Команди. Галицький уряд вважав неможливим відмовити відпоручникам антанти.

В помешканні штабу Української Галицької Армії (УГА) під головуванням англійського генерала Картона де Віарт зачалася слідуюча розмова:

„Ми всі чотири заступники держав антанти... заявляємо вам, що 18. лютого ми звернулися до вас з вимогою завішення зброї в ціли прибуття нашої місії з Перемишля до Львова. На це ви відповіли генеральною битвою на всьому фронті. Ми питаємо вас, чи це є визовом супроти держав антанти? Коли ні, то ми ставимо вам негайне домагання припинити розпочату вами генеральну битву. На відповідь даємо вам 5 хвилин часу“.

І повитягали годинники.

На це відповів ген. Павленко, що військово-стратегічне положення не дозволяло йому тоді завісити зброю, а що до цього, щоби припиняти її тепер, то він є лише командуючим генералом, над яким ще рішає такі питання правительство.

Така відповідь зовсім уже не роззлюбила представників антанти. На диво вони поховали годинники і погодилися чекати аж до 3-ої год. поплудні на відповідь правительства. Опісля погодилися вони почекати ще до слідуючого дня. В українській команді відчули, що Англія, Америка й Італія є більш уважні до української справи, за те побачили, що представник Франції, а він мав у тих справах рішаючий голос, вирішував усі питання у користь Польщі проти Українців.

Під натиском антанти галицьке правительство

згодилося таки на завішення зброї, яке почалося 25. лютого о год. 6. рано.

Дня 28. лютого комісія Бертелемі вручила й українській і польській стороні проект перемиря. До української делегації звернувся ген. Бертелемі з окремою промовою, в якій запевняв, що представники антанти совісно розглянули справу та що жадають жертв від обох сторін. Він ствердив, що положення Українців було в тім часі добре, але заявив, що воно може погіршитися, колиб Українці не хотіли погодитися на пропозиції антанти, бо Поляки швидко заключать перемиря з Чехами й Німцями і зможуть перекинути свої війська на галицький фронт. Також з большевиками Поляки не потребують битися, бо большевики не заняли ще ані клептика польської землі. Полякам прийде ще в поміч армія Галлера з Франції. З другоїж сторони большевики заняли вже Київ і для Українців нічо не останеться, як погодитися з Поляками. За те антанта обіцяла допомогти Українцям у боротьбі з большевиками. Коли Українці побідають большевиків, не стануть перед Мировою Конференцією з порожніми руками. На випадок згоди держави антанти оставлять при українським правительстві свою місію, яка повідомляти-ме правительству держав антанти про потреби Українців. Бертелемі зазначив, що від цього рішення буде залежати доля українського народу.

Вже та промова вказувала, що умови перемиря будуть для Українців тяжкі. Комісія у своїм проекті заявила, що запізналася докладно з військовим положенням обох воюючих сторін та в наслідок цього запропонувала демаркаційну лінію, яка примушувала би українські війська далеко залишити свої позиції і завертати назад. Так отже мусіли би вони з лінії Сокаль—Львів—Хирів відійти на лінію

поздовж ріки Буга, через границі повітів Львів—Перемисьляни та Дрогобич—Турка.

Львів, Перемишль, Бібрка, Дрогобич з Бориславом мали оставати по польській стороні з тим, що Польща була обов'язана відступити за оплатою частину нафтової продукції для потреб української території. Хоч у самім проекті говорилося, що таке рішення не перерішує ще остаточно, щоби Мирово Конференція признавала ту границю як майбутню границю польської держави, то Державний Секретаріят здавав собі з цього справу, що таке рішення матиме вже вплив на будуче розмежування.

В ночі з 28. лютого на 1. березня Начальна Команда вислала виповідження завішення зброї і бої зачалися наново. Комісія Бертелемі зробила тоді українське правительство відповідальним за дальше ведення війни. Зате Державний Секретаріят окремою радіотелеграмою вислав до урядів держав антанти відповідь на проект перемир'я. В відповіді зазначається, що комісія Бертелемі інформувалася односторонно тільки в Поляків, помимо зазивів не вважала за відповідне приїхати до Українців. В наслідок цього її рішення і проект перемир'я є несправедливий і віддає противникові добру половину української території, яку сильно обороняє українське військо своїми грудьми. Рішення комісії відбирає українській державі найважливіше жерело її прибутків — нафту в Бориславщині — а тим самим українська держава не могла би без цього як слід втриматися проти большевицького наступу. При кінці український уряд запротестував проти потоптання засади самоозначення народів, заявив свою волю жити в згоді з державами антанти і заявив бажання, щоби антанта вислала до Галичини другу, більше безсторонну місію для розслідування польсько-українського спору.

Після тої телеграми українська команда рішила напружити всі сили, щоби здобути Львів. Зачалася нова боротьба. Вона вимагала більшого напруження всього державного організму. Ген. Павленко зажадав свіжих 10.000 багнетів для доповнення фронту. Державні чинники мусілиб вжити всіх засобів, щоби загріти масу до дальшої, ще більше впертої війни.

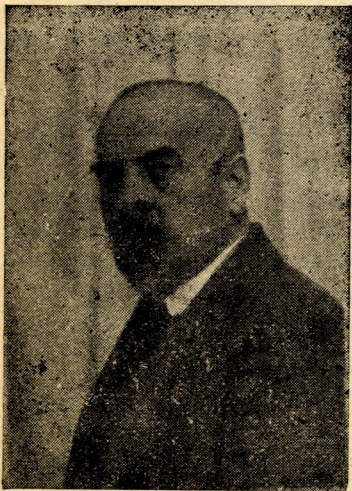
Тою справою, що могла рушити маси, була земельна справа й суспільне забезпечення долі робітництва. На скільки державні чинники відповіли тим вимогам, розглянемо даліше.

Дві сесії Української Національної Ради.

Після залишення Львова осідком правительства й У. Н. Ради став на короткий час Тернопіль, а опісля Станиславів. Від січня до квітня відбулися дві сесії У. Н. Ради. В склад У. Н. Ради входило до 150 членів. По партійній приналежності було 120 представників християнсько-суспільної і націонал-демократичної партії („трудової“) з Галичини й Буковини та 30 представників радикальної й соціал-демократичної партії. Такий склад і відношення представників суспільних сил у парламенті молодій держави не давали безпеки, що соціальні інтереси народніх мас, зокрема селянства будуть мати достаточну оборону. Виявилось це при вирішуванні багатьох питань великої державної і суспільної ваги.

Помимо цього основного недомагання Українська Нац. Рада за час двох сесій встигла полагодити багато важних державних справ та ухвалити цілий ряд законів, які причинилися до впорядкування управи молодій державній машини. Окремим законом утворено Виділ Української Національної Ради. До Виділу У. Н. Ради входили: президент У. Н. Ради др. Євген Петрушевич (націонал-демо-

крат), віцепрезидент др. Лев Бачинський (радикал), Семен Вітик (соц.-дем.), др. Антін Горбачевський (нац.-дем.), Гриць Дувірак (радикал), Теофіль Окуневський (нац.-дем.), Омелян Попович (нац.-дем.), о. др. Степан Юрик (нац.-дем.) Андрій Шмігельський (радикал), др. Михайло Новаківський (безпартійний). Виділ У. Н. Ради згідно з законом був

Др. ЛЕВ БАЧИНСЬКИЙ
заступник президента УНРади
і член Виділу УНРади.

найвищою владою держави, яка мала право іменувати правительство, уділяти йому димісію, видавати амнестію та затверджувати й оповіщувати закони, ухвалені У. Н. Радою. Таким чином Виділ У. Н. Ради мав ту владу, яку звичайно має в республіці президент, а в монархіях пануючий монарх.

Зараз після утворення Виділу У. Н. Ради тимчасовий президент Ради Державних Секретарів др. Сидір Голубович, який став на чолі правительства після уступлення д-ра Костя Левицького, вніс про-

хання о відставку цілого правительства й дістав призначення на утворення нового. Нове правительство зложено з 8-х членів націонал-демократичної (трудової) партії і двох радикалів. З важніших законів цеї сесії був закон про мову державних урядів та про шкільництво. В тім часі уряд зорґа-

нізував біля стотисячну армію. Найбільша у цьому заслуга є Дмитра Вітовського, державного секретаря військових справ, який однак дня 13. лютого в наслідок кирині правих кругів мусів уступити місце полковникові Вікторові Курмановичеві, згідно його заступникові отаманові Петрові Бубелі.

Та з усіх полагоджених справ першої сесії У. НРادي була найважлишою ухвала про зєдинення Західно-Української Народньої Республїки з Українською Народньою Республїкою (з Великою Україною). Ця ухвала має одначе свою довгу передісторію. Хоч усі члени УНРади ніби погоджувалися, що до потреби ухвалення закону про злиття, та не всі бажали собі цей закон перевести без застережень негайно і відразу в життя. Як виходить з недрукованих споминів члена УНРади Петра Шеке-рика, то значна кількість членів УНРади боялася негайного зєдинення. В ночі з 2. на 3. січня президент УНРади др. Евген Петрушевич у загальній дискусії над тою справою на засіданні закордонної комісії УНРади висловився дослівно так: „Ми не можемо зливатися без застережень і то негайно з Великою Україною, бо там положення є непевне. Можуть Україну опанувати большевики. Там іде революція і сьогодні годі ще сказати, який там буде державний устрій. І наші інтереси галицьких Українців при повній злуці без застережень можуть бути zagrożені. Нам треба призадуматися і над тим, що може наступити зміна в міжнародній політиці і можуть прийти до влади ще Габсбурги.. Ми повинні призадуматися, що ми маємо тоді діяти, як вони почали би реставрувати Австрію і зажадали прилучення Галичини назад до австрійської монархії“.

Коли президент УНРади мав сумніви щодо негайної злуки з Великою Україною, то таких сумнівів свідомі українські народні маси тоді не мали.

Також молодь і військо напірали на владу, щоби вона не ставила перешкод зєдниненню. Під напором настроїв мас ухвалено злуку, але державній владі ЗУНР застережено незалежність від київського правительства, що опісля привело до багатьох непорозумінь і до катастрофи обі вітки українських армій.

Після переведення ухвали (не закону!) про злуку дня 3. січня 1919 р. рішено святочно відбути цю подію. Вибрано делегацію з 65 членів під проводом д-ра Льва Бачинського, яка поїхала на засідання Трудового Конгресу, що мав прийняти відповідною ухвалою факт злуки обох українських держав до відома. Дня 22. січня на Софійській Площі в Києві в прияві тисячів Українців-делегатів з різних сторін України прочитано святочно універсал Директорії, як начальної влади обєднаної України про акт злуки.

В звязку з тим перемінено назву Західно-Української Народньої Республіки на Західну Область Української Народньої Республіки, а президент УНРади ЗОУНР увійшов як пятий член у склад Директорії Української Народньої Республіки. Про акт злуки наказано представництвам УНР за кордоном повідомити всі держави.

Друга сесія УНРади зачалася 25. березня, а скінчилася 15. квітня 1919. р. Вона занялася двома головними питаннями, які порушили народні маси в цілій середущій і східній Європі, в Німеччині, Чехії, Польщі, Литві, Естонії, Московщині, Фінляндії і Україні. Ці два питання містилися в кличі: земля і воля. Питання про володіння землею — про те, щоби вона дісталася широким масам села, опанувало й галицьке село. Воно зачало вимагати, щоби справлено історичну несправедливість в земельній справі в його користь. Але рівночасно село почало розуміти, що

земля йому ніколи не дістанеться, коли влада не буде в руках селянської більшості. Тому йшов по галицьких селах і місточках великий шум за новим українським парламентом, який вийшов би справжнім заступником народніх мас в нових виборах до У. Н. Ради.

Становище на українсько-польським фронті ставало з кожним днем поважніше. Ставало ясно, що фронт удержиться тоді, коли вся народня маса запалає більшим одушевленням, побачивши, що боротьба йде за повне народне право — національне і соціяльне. Тоді буде менше дезертирів з війська. Генерал Павленко вимагав від останнього перемир'я з 25. лютого нових 10.000 вояків і від цього робив залежним дальший успіх на фронті. Отже ті члени У. Н. Ради, що мали отворені очі на те, що діялося, мусіли перти до полагодження земельної справи.

В тих умовах У. Н. Рада рішилася ухвалити основні рямці земельного закону. Більшість У. Н. Ради, як це вже було сказано на початку, в своїй політиці числилася передовсім з думкою антанті. Та більшість була переконана, що коли не зариватися з побідною антантою, то вона стане в обороні ЗОУНР. Тому та політика більшості У. Н. Ради відбилася сильно на ухваленім земельнім законі. Цей закон ухвалено 14. квітня, в передостанній день сесії. Закон постановляє, що всю велику земельну посілість вивласнює держава.

З вивласненої великої земельної посілости (поміщиків-дідичів) дістають наділи безземельні і мало-земельні селяни. Натомість закон не рішав того, чи ту велику посілість мається забрати за викупом чи без викупу, та не означував, скільки землі малоблишитися землевласникові, яка не підлягала заборові. Тої справи не вирішував закон остаточно,

але постановляв, що це має рішити новий державний сойм ЗОУНР, який мало ся вибрати на основі нової виборчої ординації. Питання, чи забрання панських земель має бути за викупом чи без викупу, не вирішила У. Н. Рада відразу тому, що більшість боялася власне антанти. Було таке переконання, що якби зараз ухвалено забір землі без викупу, то польські магнати, котрі мали великі маєтки в Східній Галичині, робилиб агітацію проти ЗОУНР перед антантою, обвинувачуючи українське правительство в большевизмі. Мовляв, як антанта нас визнає, тоді ми вже собі ухвалимо такий закон, який схочемо. Дальші події показали, що та політика нічого все одно не виграла, бо антанта все одно не змінила своєї політики супроти ЗОУНР, уважала українське правительство за большевиків і підпирала польську політику та не визнавала української державности. Натомість таким рішенням справи втратила У. Н. Рада частинно довіря до себе серед селянських мас, а не викликала серед оспалих одушевлення для загальної народньої справи. Оглядання на антанту мстилося на кожному кроці.

У своїй заграничній політиці правительство З. ОУНР пішло на повне довіря до побідної антанти. Найкраще видно ту політику з заяви заступника державного секретаря заграничних справ М. Лозинського*) на засіданні УНРади 25. березня 1919. Він сказав тоді, що держави антанти відносяться тепер до нас справедливіше(!) чим перед тим. Представивши наші відносини до Польщі, Румунії та Угорщини, перейшов промовець до міжнародньої політики цілої України. Він вказав на русифікацію та проголошення большевиками федерації з Росією на Україні. Через те нашої вітчині і совітській Росії

*) Він тепер большевик і перебуває в Харкові!

не по дорозі. Ліві українські партії, котрі були в опозиції проти Директорії, є тепер в острій оружній боротьбі з місцевими большевицькими властями. Нам треба оставати в як найтіснішим контакті з антантою не тільки тепер, але й на будуче.

В дискусії над тою заявою правительства забрало слово багато бесідників. Тільки одна промова д-ра Льва Бачинського подавала ясну політичну програму, незалежну від орієнтації на чужу ласку і прихильність. Лев Бачинський тоді заявив: Находимося поміж молотом і ковалом. Антанта не здобула собі в нас довіря. Її місія в Одесі хоче вмішуватися у внутрішні справи нашої держави, а друга її місія предкладає в справі поладнання польсько-українського спору такий плян, який час провокує. Большевики виступають проти самостійности нашої Республіки. Ми не віримо у власні сили і тому хочемо опертись о якусь зовнішню силу. На тій основі виріс плян усунення теперішнього Державного Секретаріату і заступлення його соціал-демократичним секретаріатом*). Л. Бачинський виступає проти того пляну, бо його переведення все одно не приєднає нам прихильности большевиків. Ми повинні опертись о власні сили і творити коаліційний секретаріат**), котрий звернувся би о поміч і попертя до суспільности і вказав би ті далекосяглі суспільні реформи, які старатиметься перевести. Він звертається проти можливої внутрішньої війни серед нашої суспільности, бо вона приготувала би тільки ворожу інвазію.

Але помимо зазиву до організації і віри у вла-

*) Соціал-демократи тоді дуже залицялися до большевиків і вірили так в їх „справедливість“, як інші в антанту.

**) „Коліція“ = союз, тут правительство зложене з усіх партій.

сні сили, політика правительства дальше лишилася такою, якою була. Це відбилося на зовнішній і внутрішній політиці.

На останнім засіданні ухвалила У. Н. Рада нову виборчу ординацію для виборів державного сойму ЗОУНР. На основі тої ординації мав повстати український сойм, вибраний на підставі загального, рівного, безпосередного, тайного і пропорціонального виборчого права громадян обох.полів від 20 р. життя в гору. Сойм мав складатися з 226 послів і мав точно відповідати національному складові краю. Українці мали в ньому мати 160 послів (70·8⁰/₀) — Поляки 33 послів (14·6⁰/₀), — Жиди 27 послів (11·9⁰/₀), а Німці 6 послів (2·7⁰/₀). Кожна нація мусіла по закону голосувати на свої лісти, так що не було можливости, щоби одна нація крала голоси в другої, бо всеодно кількість мандатів по національності не могла змінитися. Зате могло змінятися довільно представництво різних суспільних груп у кожній нації з окрема, залежно від їх організованости.

Крім тих законів У. Н. Рада ухвалила ще закон про 8-годинний день праці, про право громадянства та про те, що державним святом ЗОУНР має бути день 1. травня, як день свята працюючих.

Та всеодно всіх тих законів не далось перевести в життя, бо захитався фронт і вся державна праця на території ЗОУНР мусіла стати.

Пролом фронту, протинаступ і перехід за Збруч.

Характеристика тих часів така: ще не встигли зорганізувати армії, а вона вже мусіла провадити тяжку війну; ще не встигли ухвалити закону, а вже не ставало часу, щоби його перевести в діло. Після відїзду комісії Бертелемі фронт стояв сильно, але

кожної хвилі можна було сподіватися, що Поляки стягнуть на нього більші сили, як це врешті й заповів Бертелемі. Треба було брати Львів.

В тій хвилі військова команда поставила питання рубом, чи змусити Львів до здачі бомбардуванням, чи ні. Вирішити ту справу мала військова комісія У. Н. Ради. На тайнім засіданні тої комісії, як подає у своїх споминах Петро Шекерик, радикали — члени військової комісії — були рішучо за тим, але більшість військової комісії голосувала проти, мовляв — не можна, бо там є українське добро, установи, ну й родини. І справа впала.

Тому начальна команда рішила проломити польський фронт приступом між 10. і 20. березня. Але польський фронт, хоч захитався від наступу, всетаки удержав з трудом рівновагу*). На той власне час начальна команда дістала від Найвищої Ради Мирової Конференції телеграму з Парижа з підписами Вільзона іменем З. Д. П. Америки, Льюйда Джорджа іменем Англії, Клеманса іменем Франції та Орлянда іменем Італії з зазивом, щоби й польська й українська воюючі сторони заключили завішення зброї і вислали своїх представників для взаїмних переговорів до Парижа. Рівночасно візвано, щоби українська сторона перепускала потрібну кількість потягів з харчами з Перемишля до Львова. Крім цього президент Америки Вільзон обіцяв, що на польсько-український фронт приїде нова антантська місія, яка повинна краще пізнати умови, як це зробила комісія Бертелемі.

До переговорів над завішенням зброї прийшло 27. березня в Хирові в присутности американського генерала Кермена. Але польська сторона не думала вже послухати телеграми: висунула домагання,

*) Гляди: Генерал Павленко, Укр.-поль. війна.

щоби українські війська завернули на лінію Бертелемі. В приватній розмові зазначив член польської делегації гр. Скарбек членові укр. делегації др. Михайлові Лозинському, що Найвища Рада висилала свою телеграму тоді, коли Львів був загрожений. Тепер йому вже ніщо не грозить і для Українців остає остання нагода, яка вже не верне, згодитися на лінію Бертелемі.

Український уряд на таку лінію згодитися не міг. Переговори перервано.

А тимчасом з Франції приїхала армія Галлера. Дня 20 квітня, на сам Великдень, закипіла біля Львова страшна боротьба. У Львові 30. квітня витали генерала Галлера. Він відповів промовою:

„Як птахи з далеких країв прилетіли ми до вас, щоби в тім місті звити гніздо, з якого полетимо далі на схід, щоби там означити границі нашої держави, де вони мусять бути признані“.

Тимчасом до уряду ЗОУНР прийшло повідомлення з Парижа, що там польський представник Падеревскі заявив, що Поляки приймають зазив Найвищої Ради з 19. березня про заключення перемиря, але мусять покищо відбиватися від українського наступу. Тому булоб порадишим, щоби начальна команда предложила польській стороні завішення зброї. Дня 9. травня начальна команда передала польській стороні заяву, що готова спинити бої, коли це зробить також польська команда до 14. травня. На цю українську заяву відповіла польська команда загальною офензивою дня 14. травня. Офензива була в повнім ході, коли приїхав до Варшави Падеревскі, який бажав спинити її, згідно зі словом, яке дав Мировій Конференції — мовляв, Польща не буде провадити офензиви. Падеревскі загрозив уступленням. Тоді начальник польської держави знайшов вихід з положення: він заявив,

що він не веде жадної офензиви проти Українців, але переводить протинаступ проти офензиви, яку зачали Українці.

Рівночасно з заду найшли без причини на українську територію Коломийщини Румуни, щоби нібито встановити залізничне получення з румунським фронтом на Мармарош-Сигіт по другій стороні Карпат. Польська армія проломила український фронт переважаючою силою. Румуни йшли наперед. Тому Українська Галицька Армія була примушена відступати на цілім фронті для заняття кращих позицій.

Дня 26. травня президент У. Н. Ради Петрушевич залишив з правительством Станиславів. Армії грозив розвал. Ходили різні страшні чутки. Пригноблення охопило слабші одиниці. Деякі видвигали думку, щоби перейти на Румунію і там здатися перед антантою, яка через висилку армії Галлера знайшлася в війні з ЗОУНР.

Але сама армія бажала робити відворот на Велику Україну, хоч там большевики також заняли значну територію.

В тій хвилі в урядових кругах зродилася думка, щоби всю владу передати в руки одного чоловіка.

Як каже у своїх споминах віцепрезидент У. Н. Ради др. Лев Бачинський, більшість Виділу У. Н. Ради хотіла передати цілу повноту влади на дальший час війни державному секретареві військових справ генералові Курмановичеві, як диктаторові. Але він не згодився прийняти на себе диктатури. Тоді президент др. Петрушевич сам висунув свою кандидатуру на диктатора і Виділ У. Н. Ради йому свої законні повновласти передав. Так прийшло до повстання диктатури дра Євгена Петрушевича, президента У. Н. Ради.

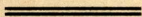
Тимчасом армія уступила на лінію ріки Се-

рету. Тут наступила скоро переорганізація, армія успокоїлася та з новою моральною силою приготувалася до протинаступу. Плян протинаступу виробив командант армії ген. Павленко. Але наслідком його перемучення диктатор іменував начальним вождом ген. Грекова, який той плян виконав. Хоч армія була майже без муніції і без значнішої артилерії, то протинаступ увінчався повним успіхом. Цей наступ знаний під назвою чортківської офензиви.

Польська армія почала на цілім фронті під натиском цієї офензиви відступати. Українські війська перейшли Золоту Липу, посувалися вперед на Стрий і Львів і станули знов перед можливістю заняття Львова. Польські уряди вже зачали евакуювати. Тимчасом забракло зовсім муніції. Польським військам прийшла поміч. Крок за кроком зачали польські війська випирати Укр. Галицьку Армію з Галичини. Врешті дня 11. липня польська сторона передала команді Укр. Гал. Армії урядове письмо Мирової Конференції з дня 25. червня 1919., яким вона уповажнила Польщу зайняти всю територію аж по Збруч: „щоби, — як писалося у письмі, — охоронити особисту безпечність і маєток мирного населення Східної Галичини перед звірствами большевицьких банд“. Рівночасно в тім письмі стверджено, що про приналежність Сх. Галичини антанта рішить пізніше.

Дня 16. липня, в само полудне, Українська Галицька Армія зачала переходити Збруч, щоби на полях Великої України звести великий бій за державність України і за правду й волю цілого українського народу. При цьому присвічувала тій армії надія, що через здобуття Києва поверне до Львова.

Про дальшу судьбу УГА буде в слідуючій книжці.

Контрольні питання.

1. З яких причин мусіла вибухнути світова війна?
 2. Між якими двома союзами держав ішла війна?
 3. Хто з воюючих сторін виграла війну?
 4. Яка була політична орієнтація Українців під Австрією та під Росією підчас війни?
 5. Яка була політика Української Парляментарної Репрезентації?
 6. Коли утворилася Українська Національна Рада? Хто до неї належав?
 7. Що постановляє відозва У. Н. Ради з жовтня 1918?
 8. Коли наступив український переворот у Львові?
 9. Хто був диктатором У. Н. Ради? Яку державну діяльність мала виконувати У. Н. Рада? Які права мав Виділ У. Н. Ради?
 10. Як називалося правительство? Хто мав більшість у правительстві?
 11. Які закони ухвалила У. Н. Рада? Яке установила державне свято?
 12. Як була політика більшості У. Н. Ради? Чому У. Н. Рада ухвалила повного земельного закона? Чи огляд на антанту себе оправдав? Чому більшість У. Н. Ради не орієнтувалася на власну силу народу?
 13. Чого вимагала антанта від У. Н. Ради через місію Берте-лемі?
 14. Що таке чортківська офензива?
-
-

Варшава
Труба 32 жовт (1986)

РЛ

6034

ЗА 2 ЗОЛ. 6 КНИЖОЧОК!

ВИДАВНИЦТВО „САМООСВІТА“

хоче дати всім самоосвітникам добрі, але невеликі
ручники з усіх ділянок знання, які необхідні для
освіченої людини. Підручники писані науково, але
зрозуміло. Цілість дасть популярну енциклопедію
освіти після програми народніх університетів.

Видання „Самоосвіти“ появляються від 1. січня 1986
щомісячно по одній книжочці в розмірі 32-40 сторін друку,
прикрашені мапами і образками.

ДО ТЕПЕР ПОЯВИЛИСЯ:

	Ціна
1. Що таке самоосвіта і як до неї приступити? (нап. Др. К.
Коберський)	37 гр.
2. Чого земля потребує? (нап. агр. В. Созанський)	36 „
3. Нарис історії укр. революції ч. I. (нап. М. Шаповал)	50 „
4. Культурна людина (нап. Іванна Блажкевичева)	50 „
5. Наш світ (нап. інж. І. Лучишин)	45 „
6. Нарис історії української революції ч. II.	50 „
7—8. Тайни природи, початки хемії. (нап. інж. В. Со-
занський)	50 „

В ДРУКУ:

Нарис історії укр. революції ч. III.

Будова людського тіла.

Як повстав світ?

Погляд на історію землі й опис землі (географія).

**Замовляти окрему книжку тільки за готівку, до-
ючи на поштову пересилку кожної книжки 10 грошів.**

**Хто купує всі дотеперішні 6 книжок відразу, платив
замість 3-25 зол. разом з пересилкою тільки 2-50 зол.
разом з пересилкою.**

**Цілорічна передплата за 12 книжочок коштувала
тільки 3-50 зол. разом з пересилкою, хто зложив її про-
тягом першого півроку. Передплата зложена згори за дру-
гий піврік, виносить за 6 книжок тільки 2 зол.**

Гроші слати тільки на адресу:

**„ЦЕНТРОБАНК“, Львів, Ринок 10. з приміткою на переказі
або чеку „Для Самоосвіти“.**

**У передплаті книжочки дуже дешеві. Тому самі
передплатити і других намовте!**

**Складайте всі книжочки разом, щоб мати цілий комплект
енциклопедії!**

PI 6054